Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).
The article and any related published material are licensed under the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

УДК 159.923.2:130.122]:378.091:159-051
DOI: https://doi.org/10.17721/BPSY.2026.1(23).3

Олена ВЛАСОВА, д-р психол. наук, проф.
ORCID ID: 0000-0002-9894-0038
e-mail: olenavlasova@knu.ua
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Галина ЛАПТЄВА, магістр
ORCID ID: 0000-0002-5045-6909
e-mail: halyna.laptieva@knu.ua
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ЧИННИКИ ДУХОВНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Вступ. *Дослідження чинників духовної самореалізації майбутніх психологів є важливим для розуміння зовнішніх та внутрішніх ресурсів, які можуть підсилювати рівень духовної самореалізації та відображають позитивний потенціал особистості. Метою роботи є емпіричне виявлення чинників, що визначають особливості духовної самореалізації майбутніх психологів.*

Методи. *У роботі застосовано комплекс психодіагностичних методик: інструменти для оцінки соціально-демографічних характеристик; "Опитувальник для дослідження процесу духовної самореалізації студентської молоді" (Е. Помиткін); Методика "Духовний потенціал особистості" (Е. Помиткін); "Тест сенсожиттєві орієнтації" (С. Мадді); "Тест емоційного інтелекту" (Н. Холл); Опитувальник "Шкали психологічного благополуччя" (К. Ріфф, адаптація С. Карсканової); "Опитувальник типу спрямованості особистості практичного психолога" (Т. Данилова), Опитувальник "Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін / Values in Action Inventory of Strengths)" (К. Петерсон, М. Селігман, адаптація О. Власової, Г. Лаптєвої) та "Шкала диспозиційної надії" (Ч. Снайдер, адаптація О. Власової, Г. Лаптєвої). Для статистичної обробки використано кореляційний аналіз Пірсона, критерій χ^2 та множинну регресію.*

Емпіричну базу дослідження склали 217 осіб віком від 16 до 25 років. Вибірку було сформовано зі студентів спеціальності "Психологія" та "Практична психологія", які навчаються у закладах вищої освіти міст Києва та Тернополя.

Результати. *Виявлено статистично значущий зв'язок між віком і рівнем духовної самореалізації майбутніх психологів ($\chi^2 = 217{,}550$, $p < 0{,}001$), а також між спеціальністю/умовами освітньо-професійної соціалізації ($\chi^2 = 54{,}083$, $p < 0{,}001$), що є соціально-демографічними чинниками. На духовну самореалізацію впливають смислові чинники: факт замислення над духовною діяльністю ($\chi^2 = 107{,}879$, $p < 0{,}001$), стан її реалізації ($\chi^2 = 45{,}714$, $p < 0{,}005$) і напрями духовно-спрямованої діяльності ($\chi^2 = 223{,}619$, $p < 0{,}001$). Серед ціннісних чинників виокремлено: надію (0,360), винахідливість (0,284), справедливість (0,277) та любов до знань (0,193). Загалом ціннісні чинники пояснюють 59 % варіативності духовної самореалізації майбутніх психологів.*

Висновки. *Обґрунтовано необхідність системної інтеграції духовно-ціннісної компетентності в освітній процес шляхом розробки та впровадження програми психолого-педагогічного супроводу для розвитку смислових ресурсів і сильних рис характеру майбутніх фахівців.*

Ключові слова: *духовна самореалізація, сильні сторони, сильні риси характеру, соціально-демографічні чинники, смислові чинники, ціннісні чинники, майбутні психологи.*

Вступ

Актуальність дослідження внутрішнього духовного світу особистості нині є надзвичайно актуальним для психології та суміжних гуманітарних наук. Особливе значення це набуває в контексті позитивної психології, яка спрямована на вивчення сильних сторін особистості, її моральних цінностей, ресурсів і потенціалу для самореалізації та психологічного благополуччя. У психологічній науці актуальність проблеми детермінована потребою інтеграції феномену духовної самореалізації до категоріально-понятійного апарату та емпіричного поля, що дозволяє досліджувати його не через дефіцити або патології, а як ресурс особистості для розвитку та ціннісного самовдосконалення.

Сучасні дослідження позитивної психології демонструють багатогранність і структурну складність духовної самореалізації, що ускладнює її емпіричне вивчення та підтвердження. Відсутність чітко визначеного понятійного апарату й нестійкість змістового наповнення терміна "духовна самореалізація" підкреслюють необхідність системного емпіричного підходу, орієнтованого на оцінку ресурсів, цінностей і сильних сторін особистості, що відповідає методології позитивної психології та сприяє розвитку практичних рекомендацій для освітньо-професійної підготовки студентів. Позитивно-психологічний підхід дає змогу оцінювати духовну самореалізацію не як дефіцитну проблему, а як потенціал особистості, який може бути розкритий через освітньо-професійну діяльність і рефлексію над власним розвитком.

Соціально-економічні та культурні трансформації України підкреслюють необхідність розвитку психологів, які володіють не лише високим рівнем професійної компетентності, а й багатим духовним світом. Духовно зрілі особистості здатні ефективно протидіяти кризам, управляти конфліктами та ініціювати розвиток на основі пріоритетних духовних цінностей. У цьому контексті позитивна психологія пропонує інструменти для оцінки ресурсів особистості та механізмів їхнього розвитку.

Перманентна трансформація соціокультурного середовища визначає потребу в актуалізації духовних ресурсів і продуктивній інтроспекції, що передбачає застосування рефлексивних механізмів для усвідомлення сильних рис характеру, перегляду духовних цінностей та життєвих позицій у разі їхньої непродуктивності для подальшої самореалізації. Саме тому дослідження духовної самореалізації майбутніх психологів у рамках позитивної психології є актуальним для розвитку освітньої практики та психологічного благополуччя молодих людей.

Історично питання духовності та самореалізації розглядали у працях філософів і психологів різних епох, зокрема Сократа, Платона, А. Августина, М. Бердяєва,

© Власова Олена, Лаптєва Галина, 2026

Г. Челпанова, В. Зеньковського, а також у сучасних закордонних дослідженнях – А. Адлера, Х Гарднера, М. Селігмана, В. Франкла та ін. В українській науці значний внесок у вивчення духовності особистості зробили С. Максименко, М. Боришевський, Е. Помиткін, В. Моргун та ін. Питання сутності самореалізації особистості, її механізмів і зв'язків із віковою та гендерною динамікою досліджували Є. Вахромова, Т. Вівчарик, В. Гупаловська, Л. Коростильова, а поняття духовної самореалізації розробляли Е. Помиткін та К. Фоменко.

У межах позитивної психології, яку розвиває М. Селігман (Seligman, 2002), духовну самореалізацію можна розглядати як реалізацію внутрішніх сильних рис характеру, зокрема сильну сторону трансцендентності, що веде людину до життя, наповненого сенсом, гармонією та внутрішнім зростанням. Її можна інтерпретувати як реалізацію особистістю складових трансцендентості: почуття прекрасного, вдячності, прощення, сенсу життя, оптимізму, гумору та захопливості через активне вираження їх в житті, навчанні та професії.

М. Селігман підкреслює, що реалізація сильних сторін людини – це шлях до процвітання (flourishing), яке охоплює не лише емоційне благополуччя, а й етичний і духовний ріст. Це прямо відображає зміст духовної самореалізації, яка передбачає реалізацію себе як особистості в дусі вищих моральних і духовних цінностей.

Незважаючи на наявні дослідження, проблема духовної самореалізації майбутніх психологів недостатньо розроблена. Відсутність чіткого визначення поняття, обмежена кількість емпіричних досліджень щодо шляхів і сфер духовної самореалізації молоді, а також необхідність виявлення психологічних ресурсів і сильних рис характеру особистості визначають актуальність нашого дослідження.

Метою роботи є емпіричне виявлення чинників, що визначають особливості духовної самореалізації майбутніх психологів.

Гіпотези дослідження. Духовна самореалізація майбутніх психологів залежить від соціально-демографічних та психологічних (смислових та ціннісних) чинників, які її зумовлюють.

Методи

У роботі застосовано комплекс психодіагностичних і математичних методів для всебічного аналізу духовної самореалізації майбутніх психологів та пов'язаних з нею соціально-демографічних та психологічних характеристик.

Психодіагностичні методи: анкета соціально-демографічних характеристик студентства – для збору даних про вік, стать, етап навчання, професійні орієнтації та інші соціально-демографічні параметри; "Опитувальник для дослідження процесу духовної самореалізації студентської молоді" (Е. Помиткін) – для виявлення рівня духовної активності та залученості студентів у духовні практики; Методика "Духовний потенціал особистості" (Е. Помиткін) – для оцінки структурних компонентів духовного розвитку особистості; "Тест сенсожиттєві орієнтації" (С. Мадді) – для оцінки смислового ставлення до життя, який вимірює, наскільки особистість сприймає життя як зрозуміле, кероване та осмислене, здатна знаходити сенс у подіях та адаптуватися до стресових ситуаці; "Тест емоційного інтелекту" (Н. Холл) – для визначення здатності розпізнавати, оцінювати та регулювати власні емоції та емоції інших людей; Опитувальник "Шкали психологічного благополуччя" (К. Ріфф, адаптація С. Карсканової) – для комплексного вимірювання рівня психологічного благополуччя, включаючи самоприйняття, цілеспрямованість, автономію, міжособистісні стосунки та особистісне зростання; "Опитувальник типу спрямованості особистості практичного психолога" (Т. Данилова) – для виявлення професійно значущих психологічних характеристик студентів-психологів; Опитувальник "Цінності в дії: інвентаризація сильних сторін / Values in Action Inventory of Strengths)" (К. Петерсон, М. Селігман, адаптація О. Власової, Г. Лаптєвої) – для дослідження структури та проявів морально-ціннісних чеснот (сильних сторін) у студентів; "Шкала диспозиційної надії" (Ч. Снайдер, адаптація О. Власової, Г. Лаптєвої) – для визначення рівня надії як особистісної характеристики, що сприяє цілеспрямованій діяльності.

Математико-статистичні методи: для обробки отриманих даних використано: кореляційний аналіз Піросна (R) – для виявлення ступеня взаємозв'язку між змінними; критерій хі-квадрата (χ^2) – для перевірки статистичної значущості розподілу частот у категоріальних даних; множинний регресійний аналіз – для оцінки впливу комплексу психологічних факторів на рівень духовної самореалізації студентів. Усі математичні дії виконано із застосуванням комп'ютерної програми IBM SPSS Statistics (версія 23.0).

Такий комплекс методів дає змогу всебічно оцінити як структурні характеристики духовної самореалізації, так і їх взаємозв'язки із психологічними чинниками та соціально-демографічними особливостями майбутніх психологів.

Емпіричну базу дослідження склали 217 осіб віком від 16 до 25 років. Вибірку було сформовано зі студентів спеціальності "Психологія" та "Практична психологія", які навчаються у закладах вищої освіти міст Києва та Тернополя. Серед досліджуваних 14,7 % (чоловіки), 85,3 % (жінки) віком від 16 до 25 років, середній вік 19,35. Розглядаючи інші соціально-демографічні параметри досліджуваних, варто зазначити, що 35,5 % осіб навчаються у великому місті, 64,5 % – у місті-мільйоннику; 78,8 % здобувають освітню кваліфікацію бакалавра, 10,6 % – кваліфікацію спеціаліста, 10,6 % – кваліфікацію магістра; за напрямом спеціальності 19,4 % навчаються на спеціальності "Практична психологія", 80,6 % – "Психологія".

Результати

Навчання у закладі вищої освіти є важливим етапом освітньо-професійної соціалізації молодої людини. Воно тісно корелює з духовною самореалізацією, адже особистість інтегрована в систему освіти, де духовна самореалізація може виступати аксіологічною домінантою на шляху до процвітання та психологічного благополуччя. У контексті позитивної психології та сучасних міжнародних досліджень духовність, смислотворення та розвиток сильних сторін особистості розглядаються як фундаментальні предиктори благополуччя (Peterson, & Seligman, 2004).

Сенситивність студентського віку до реалізації духовної сфери підсилює значущість цього періоду, що узгоджується з концепціями позитивної психології про розвиток смислів, сильних сторін та психологічного благополуччя в юності (Seligman, 2011; Csikszentmihalyi, 1990). Якість організації підготовки майбутніх фахівців у закладі вищої освіти суттєво детермінує характер і траєкторію духовної самореалізації молодої людини як особистості та як майбутнього психолога.

Це відповідає теоретичним положенням про роль освітнього середовища у формуванні сильних сторін і ціннісних орієнтацій (Peterson, & Seligman, 2004), а також

сучасним дослідженням розвитку духовності й смислотворення (Diener, & Biswas-Diener, 2008; Snyder, 2002; Emmons, 2000).

Додатково, відповідно до підходів С. Сіск та Б. Сіск, духовна та ціннісно-мотиваційна сфери студента визначають його академічну залученість, здатність до саморегуляції та особистісного зростання (Sisk, & Sisk, 2017).

Концепція потоку (flow) (Csikszentmihalyi, 1990) розкриває механізми занурення особистості в діяльність, що забезпечує оптимальний розвиток, внутрішню мотивацію та відчуття повноти життя. Поняття потоку дозволяє пояснити, як активне залучення у смислотворчу діяльність, інтеграція ціннісних та психологічних ресурсів, а також переживання гармонії між здібностями та завданнями сприяє зміцненню духовних і особистісних рис. Положення М. Чіксентміхайі підкреслюють, що усвідомлена, цілеспрямована діяльність не лише підтримує психічне благополуччя, але й формує стійкі внутрішні структури для реалізації духовного потенціалу.

Дослідження суб'єктивного благополуччя Е. Дінера висвітлює взаємозв'язок між оцінкою власного життя, емоційними станами та загальною якістю життя (Diener, 1984). Підхід автора дозволяє підкреслити значення внутрішніх оцінок і позитивного емоційного досвіду для розвитку ціннісної та смислової сфери особистості. Розвиток суб'єктивного благополуччя може стимулювати формування позитивних рис характеру, зміцнювати внутрішні ресурси та сприяти усвідомленому вибору напрямів духовної самореалізації, що є важливим чинником професійного й особистісного зростання.

Е. Еммонс акцентує увагу на взаємозв'язку між особистісними цілями, сенсом життя та моральними чеснотами як джерелами позитивного розвитку особистості (Emmons, 2003). Ці положення демонструють, що усвідомлене визначення цілей, орієнтація на моральні та ціннісні пріоритети сприяє формуванню стійких внутрішніх ресурсів і підтримує психологічне благополуччя. Інтеграція смислотворчих процесів із системою життєвих цінностей дає змогу студентам більш ефективно реалізовувати власний потенціал, розвивати сильні риси характеру та досягати гармонії між особистісним і професійним зростанням.

Теорія надії Ч. Снайдера підкреслює значення цілеспрямованої мотивації та віри у власні ресурси для досягнення бажаних результатів (Snyder, 2002). Концепція надії пояснює, як усвідомлене планування життєвих шляхів, здатність визначати альтернативні стратегії та віра у власні можливості сприяють розвитку смислотворчих і ціннісних компонентів особистості.

Р. Німець, П. Руссо-Нетцер і К. Парґамент наголошують, що духовність і сильні сторони взаємодіють як два ключові ресурси особистості, сприяючи її цілісності та самореалізації (Niemiec, Russo-Netzer, & Pargament, 2020). У контексті майбутніх психологів це означає, що розвиток сильних сторін може підсилювати їхню здатність до усвідомленої духовної самореалізації. Автори також відзначають дві інтегративні траєкторії: коли сильні сторони конкретизують духовні цінності, та коли духовні практики (рефлексія, медитація, сенсотворчі дії) підсилюють прояв сильних сторін. Це підтверджує необхідність комплексного підходу до розвитку духовної самореалізації майбутніх психологів, де соціально-психологічні ресурси поєднуються із ціннісними та смисловими характеристиками особистості.

Т. Форд, Дж. Ліпсон та Л. Міллер у своєму дослідженні доводять, що духовно обґрунтовані профілі сильних сторін формують стійкі психологічні структури, які підтримують адаптивну та смислоспрямовану поведінку (Ford, Lipson, & Miller, 2023). Для майбутніх психологів це може означати, що розвиток ціннісних рис сприятиме усвідомленому духовному становленню та підвищуватиме рівень психологічного благополуччя в навчальному процесі.

У роботі (Chérif, Niemiec, & Wood, 2022) показано, що сильні риси характеру, такі як надія, вдячність, сенс життя і прощення, корелюють із відчуттям внутрішнього спокою. Це підтверджує важливість ціннісно-орієнтованого підходу у розвитку психологічних ресурсів студентів та їхньої духовної самореалізації.

Дослідження С. Гайнц та В. Рух виявило вікові відмінності у 24 сильних рисах характеру за даними п'яти метааналізів від ранньої юності до пізньої дорослості (Heintz, & Ruch, 2022). Результати демонструють, що розвиток сильних рис характеру змінюється протягом життя, що підкреслює важливість їхнього врахування при підтримці духовної самореалізації та психологічного благополуччя у різних вікових групах.

Б. Фредріксон, аналізуючи роль позитивних емоцій у межах своєї теорії, доводить, що позитивні емоції розширюють когнітивні та поведінкові можливості людини, а з часом сприяють накопиченню особистісних ресурсів: психологічних, соціальних, інтелектуальних і духовних (Fredrickson, 2001). У контексті духовної самореалізації студентів ця теорія є надзвичайно релевантною: позитивні емоційні стани, які виникають у процесі навчання, взаємодії та професійного зростання, посилюють здатність до рефлексії, формування смислів, розвитку морально-ціннісної сфери та прояву сильних рис характеру. Отже, позитивні емоції виступають як важливий механізм, що підтримує духовне зростання та сприяє становленню внутрішньої цілісності майбутніх психологів.

С. Любомирські підкреслює, що стале щастя формується завдяки свідомим діям, розвитку внутрішніх ресурсів і практикам, пов'язаним із вдячністю, оптимізмом та замученістю (Lyubomirsky, 2007). У контексті духовної самореалізації майбутніх психологів ці ідеї важливі тим, що акцентують активну роль особистості у зміцненні власного благополуччя та професійному розвитку.

Дослідження Коваленко та Власової (2023) вказує на значний взаємозв'язок між типом прив'язаності та сильними рисами характеру молодих жінок, що має пряме відношення до формування внутрішніх ресурсів особистості. У контексті духовної самореалізації майбутніх психологів результати демонструють, що стиль міжособистісної прив'язаності може впливати на розвиток ціннісних орієнтацій, надії та здатності до смислотворчої діяльності. Таким чином, соціально-психологічні та міжособистісні чинники, зокрема тип прив'язаності, виступають важливими детермінантами активізації внутрішніх ресурсів, що підтримують духовне зростання та реалізацію потенціалу майбутніх фахівців психології.

Сердюк та ін. (2021) узагальнюють сучасні підходи до розуміння психологічного благополуччя та механізмів його становлення, підкреслюють роль самодетермінації, ціннісних орієнтацій та особистісних ресурсів у формуванні благополуччя. Ці висновки мають безпосереднє значення для дослідження духовної самореалізації майбутніх психологів, оскільки показують, що розвиток смислових та ціннісних чинників, можуть сприяти підвищенню рівня духовної самореалізації та психологічного благополуччя.

Помиткін та Помиткіна (2021) наголошують, що духовна самореалізація виступає ключовим фактором цілісного розвитку особистості й виділяють взаємозв'язок

між усвідомленою духовною діяльністю, формуванням ціннісних орієнтацій та внутрішньою мотивацією, що підтримує психологічне благополуччя. У контексті майбутніх психологів це означає, що активна робота над духовним самовдосконаленням та розвиток сильних рис характеру сприятимуть зростанню рівня духовної самореалізації і формуванню стійких смислоспрямованих стратегій поведінки.

Проаналізуємо послідовно дані дослідження, отримані завдяки кореляційному аналізу та таблицям взаємної зв'язності, хі-квадрату (χ2 – критерій для номінальних величин, що прогнозує їх зв'язок та вплив чинників на духовну самореалізацію майбутніх психологів).

В роботі виявлено, що чинниками духовної самореалізації та її компонентів у майбутніх психологів є: 1) для духовної самореалізації – напрями духовно-спрямованої діяльності ($\chi2 = 223{,}619$, $p = 0{,}000$), а саме на духовну самореалізацію має вплив гармонійний (інтегрований) напрям самореалізації; екологічний; естетичний (Краса); інтелектуально-творчий (Істина) та морально-гуманістичний (Добро), і спостерігаємо статистичну значущість між групами студентів, що встановлена завдяки Хі-квадрату Пірсона, які спрямовані на той чи інший напрям самореалізації духовно-спрямованої поведінки або ж його відсутність (див. табл. 1).

Таблиця 1

Зв'язок чинника напрям духовно-спрямованої діяльності із показником духовної самореалізації

Чинники	Духовна характеристики	Хі-квадрат	p-рівень
Напрям духовно-спрямованої діяльності	Духовна самореалізація	223,619	0,00

Для глибшого аналізу впливу чинників було здійснено статистичне дослідження, яке показало зв'язок між духовною самореалізацією майбутніх психологів і категоріями замислювався/не замислювався над реалізацією духовно-спрямованої діяльності (див. табл. 2). Також це підтверджується достатньо великим значенням критерію χ^2 та високим рівнем статистичної значущості отриманих результатів на рівні $p<0{,}05$, що свідчить про наявність впливу чинника замислювався/не замислювався над духовно-спрямованою діяльністю на духовну самореалізацію. Такий результат дозволяє зробити висновок, що процес професійного становлення майбутніх психологів супроводжується певними трансформаціями у смисловій та мотиваційній сфері особистості, які позначаються на глибині усвідомлення власних життєвих і професійних цілей.

Таблиця 2

Зв'язок духовної самореалізації з чинниками замислювався/не замислювався над реалізацією духовно-спрямованої діяльності

Чинники	Духовні характеристики	Хі-квадрат	p-рівень
Замислювався/не замислювався над реалізацією духовно-спрямованої діяльності	Духовна самореалізація	45,714	0,05

Виявлено статистично значущий зв'язок між духовною самореалізацією та досвідом духовно-спрямованої діяльності студентів ($\chi^2 = 107{,}879$, $p < 0{,}001$). Це свідчить, що залученість до духовних практик або активностей є вагомим чинником, пов'язаним із вищим рівнем духовної самореалізації. Особи, які вже реалізували або перебувають у процесі реалізації духовно-спрямованої діяльності, значно частіше демонструють високі показники духовної самореалізації, тоді як студенти без такого досвіду переважно характеризуються нижчими її рівнями (див. табл. 3).

Таблиця 3

Зв'язок показників духовної самореалізації студентів з їхніми відповідями реалізував/у процесі реалізації/не реалізовував духовно-спрямовану діяльність

Чинники	Духовні характеристики	Хі-квадрат	p-рівень
Реалізував/у процесі реалізації/ не реалізував у духовно-спрямованій діяльності	Духовна самореалізація	107,879	0,000

Досить велике значення $\chi^2 = 54{,}083$ свідчить, що розподіл рівнів духовної самореалізації істотно відрізняється між студентами різних спеціальностей (психологія та практична психологія). Значення $p = < 0{,}001$ вказує на високу статистичну значущість зв'язку. Студенти спеціальності "Психологія" значно частіше демонструють вищі рівні духовної самореалізації ніж студенти, які навчаються за спеціальністю "Практична психологія" (див. табл. 4). Вищі показники духовної самореалізації у студентів спеціальності "Психологія" можуть бути зумовлені змістовими особливостями їхньої освітньої програми, яка включає більше дисциплін, спрямованих на вивчення особистісного розвитку, екзистенційної проблематики та внутрішніх ціннісно-смислових процесів. Це сприяє формуванню рефлексивності та смислотворення, що є ключовими компонентами духовної самореалізації. Натомість навчання за спеціальністю "Практична психологія" має більш прикладний характер, орієнтований на розвиток практичних навичок, що може зменшувати увагу студентів до власного духовного розвитку.

Таблиця 4

Зв'язок духовної самореалізації з освітньо-професійними чинниками

Чинники	Духовні характеристики	Хі-квадрат	p-рівень
Спеціальність (психологія, практична психологія)	Духовна самореалізація	54,083	0,000

ISSN 1728-3817

Виявлено статистично значущий зв'язок між віком та рівнем духовної самореалізації майбутніх психологів (χ^2 = 217,550, p < 0,001). Аналіз розподілів показує, що вік (16–22 роки) виступає важливим соціально-демографічним чинником, який впливає на рівень духовної самореалізації. Зі зростанням віку спостерігається тенденція до підвищення показників духовного розвитку, що узгоджується з уявленням про поступове формування рефлексивності, смислотворення та особистісної зрілості в ранній дорослості.

У віці 17–19 років спостерігаються найчисельніші випадки середнього та вище середнього рівнів духовної самореалізації (у діапазонах 33–41 бал). Це означає, що саме у пізньому підлітковому та ранньому юнацькому віці показники духовної самореалізації є найбільш стабільними й однорідними.

Загалом дані вказують на відсутність різко вираженого вікового ефекту у структурі рівнів духовної самореалізації. Це може свідчити про те, що духовний розвиток у студентської молоді йде відносно рівномірно, без суттєвих вікових зрушень у межах 16–22 років (див. табл. 5).

Таблиця 5

Зв'язок духовної самореалізації із соціально-демографічними чинниками

Чинники	Духовні характеристики	Хі-квадрат	p-рівень
Вік	Духовна самореалізація	217,550	0,000

Отже, в результаті цього етапу дослідження підтверджено одну із гіпотез дослідження, де духовна самореалізація майбутніх психологів залежить від соціально-демографічних і смислових чинників. А саме показано взаємозв'язок духовної самореалізації майбутніх психологів та предикторів, які її зумовлюють: вік, спеціальність/умови освітньо-професійної соціалізації та замислювався/не замислювався над реалізацією духовно-спрямованої діяльності, реалізувався/в процесі реалізації/не реалізувався в духовно-спрямованій діяльності, напрями духовно-спрямованої діяльності.

Особливості впливу різних психологічних показників на прояви у досліджуваних духовної самореалізації вивчались за результатами *регресійного аналізу*, а саме – методу лінійної регресії. Для регресійного аналізу було обрано залежну змінну – духовна самореалізація.

Для залежної змінної *духовна самореалізація* незалежними змінними визначили: загальний показник духовного потенціалу, гуманістичні цінності, екологічні цінності, естетичні цінності, пізнання та самопізнання, самовдосконалення, самореалізація, відповідальність, спілкування, спрямованість, характер, самосвідомість, досвід, інтелект, психофізіологічні особливості, загальний показник осмисленості життя, життєві цілі, особливості процесу життя, результативність життя, локус контролю я та життя, інтегративний показник емоційного інтелекту, емоційна обізнаність, управління емоціями, саморегуляція, емпатія, розпізнавання емоцій інших людей, загальний показник психологічного благополуччя, позитивні відносини з іншими людьми, автономія, управління середовищем, особистісне зростання, цілі життя, самоприйняття, самооцінка, типи професійної спрямованості студентів: гуманістичний, екзистенціальний, прагматичний та егоцентричний, сильні сторони особистості: допитливість, любов до знань, здатність до суджень, винахідливість, уміння спілкуватися, уміння бачити перспективу, шкала *мудрість і знання, хоробрість, завзятість, цілісність натури*, шкала *мужність, доброта, здатність любити*, шкала *гуманізм і любов, колективізм*, *справедливість, лідерські якості*, шкала *справедливість, самоконтроль, розсудливість*, шкала *помірність*, шкала *надія*, шкала *здатність знаходити шляхи* та шкала *сила волі*.

У кожному випадку за наявності значної кількості потенційних предикторів було застосовано покроковий регресійний аналіз, який забезпечує автоматизоване виключення з моделі змінних, внесок яких у пояснення залежної змінної є статистично незначущим.

До процедури аналізу було включено низку статистичних методів, а саме матрицю коваріацій, яка використовується для перевірки статистичної адекватності побудованої лінійної моделі, а також оцінки колінеарності, що дають змогу виявити тісні взаємозв'язки між незалежними змінними, що наближені до 1 та, відповідно, визначити ті з них, які підлягають виключенню з моделі.

У результаті здійсненого регресійного аналізу чинників, що зумовлюють рівень духовної самореалізації майбутніх психологів, було сформовано 19 потенційних регресійних моделей, кожна з яких відповідає критеріям статистичної прийнятності та значущості. Результати моделювання, наведені в табл. 6, представлені 10 моделями, які мають найбільш значущі показники для дослідження, що дає змогу комплексно оцінити конфігурацію предикторів духовної самореалізації та їхній внесок у пояснення варіативності відповідного показника.

Таблиця 6

Моделі регресійного аналізу для показника духовної самореалізації майбутніх психологів

Модель	R	R^2	Підкоригований R^2	Стандартна помилка оцінки
1	,628[a]	,394	,392	4,859
2	,694[b]	,482	,477	4,505
3	,745[c]	,556	,549	4,181
4	,769[d]	,591	,583	4,023
5	,786[e]	,618	,609	3,894
6	,786[f]	,618	,610	3,889
7	,796[g]	,634	,626	3,812
8	,812[h]	,659	,649	3,690
9	,821[i]	,674	,663	3,619
10	,828[j]	,686	,674	3,559

Примітка: a. Шкала надії; b. Шкала надії, Винахідливість; c. Шкала надії, Винахідливість, Шкала: Справедливість; d. Шкала надії, Винахідливість, Шкала: Справедливість, Любов до знань; e. Шкала надії, Винахідливість, Шкала: Справедливість, Любов до знань, Шкала Сила волі; f. Винахідливість, Шкала: Справедливість, Любов до знань, Шкала Сила волі; g. Винахідливість, Шкала: Справедливість, Любов до знань, Шкала Сила волі, Прагматичний тип; h. Винахідливість, Шкала: Справедливість, Любов до знань, Шкала Сила волі, Прагматичний тип, Процес життя; i. Винахідливість, Шкала: Справедливість, Любов до знань, Шкала Сила волі, Прагматичний тип, Процес життя, Здатність до суджень; j. Винахідливість, Шкала: Справедливість, Любов до знань, Шкала Сила волі, Прагматичний тип, Процес життя, Здатність до суджень, Шкала: Мудрість і знання; Залежна змінна: Шкала: Духовна самореалізація.

Кожна з отриманих регресійних моделей відображає поетапне включення предикторів, які демонструють статистично значущий внесок у пояснення варіації показника духовної самореалізації: надія, винахідливість, справедливість та любов до знань. На основі проведених статистичних розрахунків можна зробити висновок, що саме ці змінні виступають ключовими чинниками, які безпосередньо впливають на рівень духовної самореалізації майбутніх психологів.

Один із найвищих коефіцієнтів детермінації продемонструвала четверта модель (R^2 = 0,59), до якої увійшли всі зазначені предиктори. Це означає, що сукупний вплив обраних психологічних характеристик пояснює 59 % дисперсії показника духовної самореалізації майбутніх психологів, тоді як решта 41 % може бути зумовлена іншими чинниками, не включеними до цієї моделі, що відкриває перспективи для подальших емпіричних досліджень.

Аналіз стандартизованих коефіцієнтів регресії свідчить, що найбільш вагомий внесок у пояснення залежної змінної має надія (β = 0,36; p < 0,01). Дещо менший, але також статистично значущий вплив спостерігається у змінних винахідливість (β = 0,28; p < 0,01) та справедливість (β = 0,28; p < 0,01); любов до знань демонструє помірний внесок (β = 0,19; p < 0,01), однак цей предиктор також є значущим у формуванні духовної самореалізації.

Показники коефіцієнтів діагностики регресії (КДР), зокрема фактор інфляції дисперсії (VIF), для обраної моделі не перевищують 5, що свідчить про відсутність суттєвої мультиколінеарності між незалежними змінними та підтверджує надійність оцінених параметрів моделі (див. табл. 7).

Таблиця 7

Предиктори, які здійснюють вплив на духовну самореалізацію

Предиктори	R^2	β	p	КДР
Надія	0,59	,360	,000**	1,411
Винахідливість		,284	,000**	1,158
Справедливість		,277	,000**	1,305
Любов до знань		,193	,000**	1,070

Примітка: **p<0,01; *p<0,05.

Як наслідок розрахунків випливає таке рівняння залежності:

духовна самореалізація (прогноз) = 9,456 + 0,360 (надія) + 0,284 (винахідливість) + 0,277 (справедливість) + 0,193 (любов до знань). Відповідно обґрунтовується прогнозування, що, розвиваючи у майбутніх психологів такі сильні риси характеру, як надія, винахідливість, справедливість та любов до знань, можна сприяти духовній самореалізації.

Це рівняння описує, як чотири змінні позитивно впливають на рівень духовної самореалізації майбутніх психологів.

Константа (9,456) – це базовий рівень духовної самореалізації за відсутності впливу досліджуваних змінних (умовно теоретичне значення, коли всі інші предиктори дорівнюють нулю).

Надія (0,360) – найпотужніший предиктор: кожне збільшення на 1 одиницю за шкалою надії передбачає зростання духовної самореалізації на 0,360 одиниці. Надія, згідно з моделлю Ч. Снайдера, сприяє активному подоланню труднощів та руху до життєвих цілей, включно з духовними.

Винахідливість (0,284) – здатність знаходити нові рішення, адаптуватися, мислити гнучко. Вона підтримує особистісну та духовну гнучкість як ключову в умовах невизначеності чи кризи сенсів.

Справедливість (0,277) сильна сторона моральної відповідальності, орієнтована на рівновагу між власним розвитком і служінням іншим. Духовна самореалізація не може бути егоцентричною, і справедливість допомагає підтримувати цю рівновагу.

Любов до знань (0,193) – пізнавальний інтерес, інтелектуальна допитливість. Така відкритість до нового сприяє глибшому розумінню майбутніми психологами себе, світу та духовних практик.

Формула регресійного аналізу, отримана в дослідженні, відкриває можливість розробки цільової програми розвитку особистісних сильних рис характеру студентів, що сприяють їх гармонійній професійній і духовній самореалізації.

Синтез даних, отриманих у межах регресійного, кореляційного та χ^2 аналізу, дозволив виокремити та систематизувати комплекс чинників, що визначають особливості становлення духовної самореалізації майбутніх психологів (рис. 1).

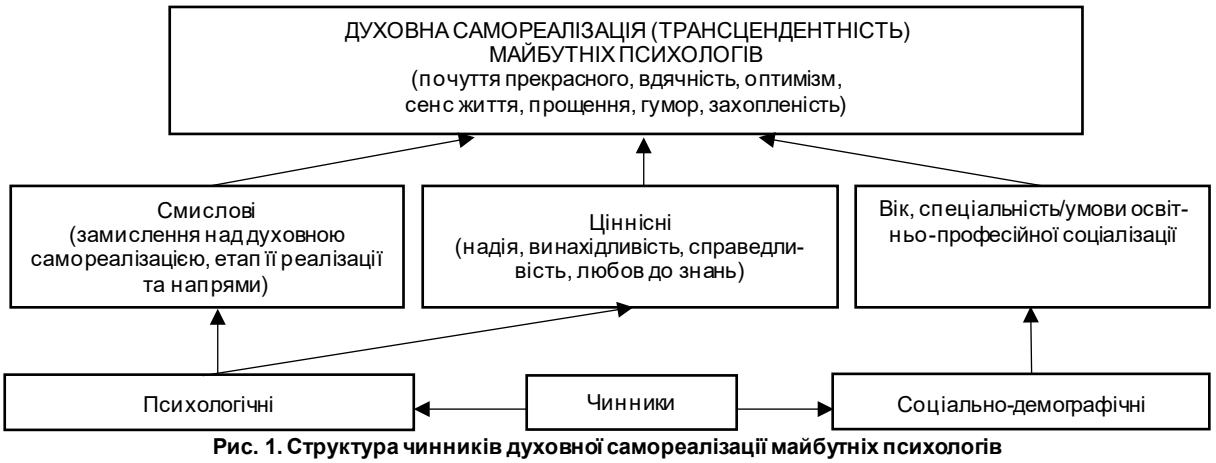

Рис. 1. Структура чинників духовної самореалізації майбутніх психологів

Якісний аналіз результатів емпіричного дослідження показав, що загальний рівень духовної самореалізації майбутніх психологів варіює від середнього до високого, що свідчить про індивідуальні відмінності та різнорівневу вираженість цього феномену. Високий відсоток впливу психологічних (ціннісних) чинників – 59 % – на прояви духовної самореалізації підкреслює, що, окрім ціннісних ресурсів, існують додаткові змінні, які можуть модулювати цей процес. Це відкриває перспективу для подальших досліджень з метою виявлення додаткових детермінантів духовної самореалізації майбутніх психологів. Синтез даних регресійного, кореляційного та χ^2 аналізу дав змогу виділити комплекс чинників, що визначають особливості духовної самореалізації майбутніх психологів. Отримана структура підтверджує гіпотезу емпіричного дослідження про те, що духовна самореалізація формується під впливом соціально-демографічних і психологічних (смислових і ціннісних) чинників. Соціально-демографічні чинники, такі як вік та умови освітньої соціалізації, виявилися статистично значущими, що узгоджується з даними попередніх досліджень про роль вікової та освітньої динаміки у становленні особистості. Ціннісні чинники, зокрема надія, винахідливість, справедливість і любов до знань, виступають ключовими предикторами духовної самореалізації, підкреслюючи значення ціннісно-орієнтованого підходу до розвитку майбутніх фахівців психології. Смислові характеристики, такі як усвідомленість духовно-спрямованої діяльності, вибір напрямів духовної самореалізації та етапи її реалізації, підтверджують, що процес духовного становлення особистості має інтегративний характер і поєднує внутрішні цінності та конкретні дії, спрямовані на реалізацію цих цінностей. Це узгоджується з концепціями позитивної психології, де духовна самореалізація розглядається як прояв сильних рис характеру і смислотворчих ресурсів особистості. Таким чином, отримані дані демонструють комплексність формування духовної самореалізації майбутніх психологів і підкреслюють необхідність інтегративного підходу до розвитку цього феномену у вищій освіті, поєднуючи соціально-демографічні чинники та внутрішні психологічні ресурси особистості.

Дискусія і висновки

Результати дослідження підтверджують основні положення позитивної психології щодо того, що духовна самореалізація є багатовимірним явищем, що формується під впливом ціннісних орієнтацій, внутрішньої мотивації, смислотворчих процесів та розвитку сильних сторін особистості. Виявлені статистично значущі зв'язки між духовною самореалізацією майбутніх психологів та їхньою духовно-спрямованою діяльністю корелюють із теоретичними підходами (Peterson, & Seligman, 2004) та сучасними дослідженнями взаємозв'язку духовності та сильних рис характеру (Niemiec, Russo-Netzer, & Pargament, 2020). Це дозволяє розглядати духовну самореалізацію не лише як індивідуальний процес, але й як інтегральний результат розвитку сильних рис характеру, смислотворчих компетенцій та внутрішньої рефлексивності.

Найбільш значущі ефекти спостерігаються у сфері духовної активності студентів ($\chi^2 = 223{,}619$, $p < 0{,}001$), що підтверджує гіпотезу про важливість смислових чинників. Залучення студентів до естетичних, інтелектуально-творчих, екологічних та гуманістичних практик створює середовище, яке активізує духовні риси та сприяє формуванню сенсу життя. Результати узгоджуються з позицією Еммонса (2003), який підкреслював, що духовно орієнтовані цілі та життєві проєкти є фундаментом для розвитку моральних рис і внутрішніх ресурсів особистості.

Категорія замислювався/не замислювався також виявилася статистично значущою ($\chi^2 = 45{,}714$, $p < 0{,}05$), що вказує на роль рефлексії як значущого конструкта духовної самореалізації майбутніх психологів. Цей результат узгоджується з концепцією Чіксентміхайі (1990), що підкреслює важливість усвідомленої участі особистості у діяльності для переживання сенсу та внутрішньої гармонії.

Високе значення $\chi^2 = 107{,}879$ ($p < 0{,}001$) свідчить, що практичний досвід духовних практик забезпечує якісно новий рівень внутрішнього розвитку студентів. Це корелює з теорією надії Снайдера (2002), згідно з якою цілеспрямовані дії, спрямовані на реалізацію особистісних цінностей, формують стабільні смислотворчі структури, а також з концепцією свідомого щастя Любомирські (2007), де акцентується роль активних духовних і рефлексивних практик у підтриманні тривалого психологічного благополуччя.

Виявлені відмінності між студентами спеціальностей "Психологія" та "Практична психологія" ($\chi^2 = 54{,}083$, $p < 0{,}001$) свідчать про вплив специфіки освітніх програм на рівень духовної самореалізації. Студенти класичної психології демонструють вищий рівень духовної самореалізації, що пояснюється акцентом їх навчання на рефлексивності, особистісному розвитку та екзистенційному аналізі. Цей висновок узгоджується з даними Сердюк та ін. (2021), які підкреслюють роль самоусвідомлення та ціннісної автономії у формуванні психологічного благополуччя.

Результати також вказують на необхідність посилення рефлексивного компоненту та ціннісно-орієнтованих дисциплін у підготовці практичних психологів, що сприятиме збалансуванню технічних компетенцій та духовно-особистісного розвитку.

Зв'язок віку зі зростанням духовних показників ($\chi^2 = 217{,}550$, $p < 0{,}001$) виявився частково лінійним, що підтверджує, що духовна самореалізація в юності має переважно рівномірний характер. Це узгоджується з висновками (Heintz, & Ruch, 2022), які показали, що сильні риси характеру у підлітків і молодих дорослих є відносно стабільними та починають істотно диференціюватися лише після 22–23 років. Отже, вік 17–19 років можна вважати критичним періодом для становлення духовності, що відповідає даним про сенситивність студентського віку до розвитку смислотворчих процесів (Diener, & Biswas-Diener, 2008).

Кореляційний аналіз у поєднанні з теоретичними моделями (Fredrickson, 2001; Seligman, 2011) свідчить, що духовна самореалізація формується як інтегроване явище, яке включає: позитивні емоції та емоційну регуляцію; сильні сторони особистості (зокрема, трансцендентності); смислові орієнтації та життєві цілі; досвід духовно-спрямованої діяльності; рефлексію та усвідомлення цінностей.

Таке бачення підтримується дослідженням (Ford, Lipson, & Miller, 2023), яке демонструє, що духовно орієнтовані профілі сильних сторін створюють стабільну основу для внутрішньої цілісності та адаптивності.

Результати підкреслюють необхідність системного формування духовно-ціннісної компетентності майбутніх психологів через дисципліни, що сприяють розвитку сенсотворення та саморефлексії; практики позитивної психології (щоденники вдячності, рефлексивні есе, медитативні техніки); програми розвитку сильних сторін особистості (модель VIA); інтеграцію духовно-етичних питань у професійну підготовку.

Духовна самореалізація майбутніх психологів є багатовимірним феноменом, що формується під впливом

ціннісних чинників, внутрішньої мотивації, смислотворчих процесів та сильних сторін особистості, і виступає інтегральним результатом морального, когнітивного та рефлексивного розвитку.

Залученість до духовно-спрямованої діяльності істотно сприяє духовній самореалізації. Естетичні, інтелектуально-творчі, екологічні та гуманістичні практики активізують сильні риси характеру, сприяють усвідомленості та формуванню життєвого сенсу.

Освітньо-професійні моделі навчання впливають на рівень духовної самореалізації: студенти класичної психології демонструють вищий рівень духовної самореалізації, що зумовлено фокусом навчальних програм на рефлексивності, особистісному розвитку та екзистенційному аналізі.

Вікові особливості свідчать, що період 17–19 років є найбільш сенситивним для формування духовності, коли залучення до сенсотворчих практик є найбільш ефективним.

Інтеграція духовності та благополуччя демонструє, що духовна самореалізація пов'язана з позитивними емоціями, сильними рисами характеру трансцендентності, смисловими орієнтаціями та рефлексивними практиками, формуючи основу адаптивності та внутрішньої цілісності.

Практичні імплікації передбачають необхідність системного впровадження духовно-ціннісної компетентності у навчальні програми: розвиток смислотворення та саморефлексії, практики позитивної психології, формування сильних сторін особистості за моделлю VIA, інтеграція духовно-етичних питань у професійну підготовку.

На основі отриманих результатів передбачено розробку освітньої програми психолого-педагогічного супроводу духовної самореалізації майбутніх психологів, яка включатиме онлайн-вебінари та навчальні заходи, спрямовані на розвиток ціннісних, смислових ресурсів і сильних рис характеру. Це створює науково обґрунтовану основу для підвищення рівня духовної самореалізації майбутніх психологів у процесі їх освітньої підготовки.

Перспективи подальших досліджень включають лонгітюдне вивчення духовної самореалізації особистості, аналіз культурних і сімейних чинників, дослідження феномену у представників інших професійних груп та застосування якісних методів (інтерв'ю, феноменологічний аналіз та ін.).

Відкрита наука. Дані, наведені в цій статті, можна отримати за запитом у відповідального автора. Запити щодо доступу до цих наборів даних слід надсилати на адресу halyna.laptieva@knu.ua

Внесок авторів: Олена Власова – концептуалізація; методологія; аналіз джерел, підготування огляду літератури або теоретичних засад дослідження; Галина Лаптєва – збір емпіричних даних та їх валідація; емпіричне дослідження.

Джерела фінансування. Автори заявляють про відсутність зовнішнього фінансування для проведення цього дослідження та підготовки рукопису до публікації.

Список використаних джерел

Власова, О., & Коваленко, В. (2024). Взаємозв'язок між типом прив'язаності та сильними рисами характеру молодих українських жінок. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціальна робота*, 1(9). https://doi.org/10.17721/2616-7786.2023/9-1/8

Карсканова, С. В. (2011). Опитувальник "Шкали психологічного благополуччя" К. Ріфф: процес та результати адаптації. *Практична психологія та соціальна робота*, 1, 1–10.

Помиткін, Е., & Помиткіна, Л. (2021). Духовне пробудження як вершинна потреба особистості. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 1(2), 137–148. https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-101-2_1-137-148

Сердюк, Л. З., Данилюк, І. В., Турбан, В. В., Пенькова, О. І., & Володарська, Н. Д. (2021). *Самодетермінація психологічного благополуччя особистості* (Л. З. Сердюк, ред.). Видавець Вікторія Кундельська.

Chérif, L., Niemiec, R., & Wood, V. (2022). Character strengths and inner peace. *International Journal of Wellbeing*, 12(3), 16–34. https://doi.org/10.5502/ijw.v12i3.2195

Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The psychology of optimal experience*. Harper.

Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95(3), 542–575. https://doi.org/10.1037/0033-2909.95.3.542

Diener, E., & Biswas-Diener, R. (2008). *Happiness: Unlocking the mysteries of psychological wealth*. Wiley/Blackwell. https://doi.org/10.1002/9781444305159

Emmons, R. A. (2003). Personal goals, life meaning, and virtue: Wellsprings of a positive life. In C. L. M. Keyes & J. Haidt (Eds.), *Flourishing: Positive psychology and the life well-lived* (pp. 105–128). American Psychological Association.

Ford, T., Lipson, J., & Miller, L. (2023). Spiritually grounded character: A latent profile analysis. *Frontiers in Psychology*, 13, Article 1061416. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1061416

Fredrickson, B. L. (2001). The role of positive emotions in positive psychology: The broaden-and-build theory of positive emotions. *American Psychologist*, 56(3), 218–226. https://doi.org/10.1037/0003-066X.56.3.218

Heintz, S., & Ruch, W. (2022). Cross-sectional age differences in 24 character strengths: Five meta-analyses from early adolescence to late adulthood. *The Journal of Positive Psychology*, 17(3), 356–374. https://doi.org/10.1080/17439760.2021.1871938

Laptieva, H. (2025). Spiritual self-realisation of psychologists: Strong personality traits and developmental features. *Scientific Journal of Polonia University*, 70(3), 212–218. https://doi.org/10.23856/7027

Laptieva, H., & Vlasova, O. (2022). Psychological factors of spiritual development and self realization of psychology students. *Socialization & Human Development: International Scientific Journal*, 4(1), 44–59. https://doi.org/10.37096/SHDISJ-22-1.1-0004

Lyubomirsky, S. (2007). *The how of happiness: A new approach to getting the life you want*. Penguin Press.

Niemiec, R. M., Russo-Netzer, P., & Pargament, K. I. (2020). The decoding of the human spirit: A synergy of spirituality and character strengths toward wholeness. *Frontiers in Psychology*, 11, Article 2040. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.02040

Peterson, C., & Seligman, M. E. P. (2004). *Character strengths and virtues: A handbook and classification*. Oxford University Press; American Psychological Association.

Seligman, M. E. P. (2002). *Authentic happiness: Using the new positive psychology to realize your potential for lasting fulfillment*. Free Press.

Seligman, M. E. P. (2011). *Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being*. Free Press.

Sisk, D. A. (2015). Spiritual intelligence: Developing higher consciousness revisited. *Gifted Education International*, 32(3), 194–208. https://doi.org/10.1177/0261429415602567

Snyder, C. R. (2002). Target article: Hope theory: Rainbows in the mind. *Psychological Inquiry*, 13(4), 249–275. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1304_01

References

Chérif, L., Niemiec, R., & Wood, V. (2022). Character strengths and inner peace. *International Journal of Wellbeing*, 12(3), 16–34. https://doi.org/10.5502/ijw.v12i3.2195

Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The psychology of optimal experience*. Harper.

Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95(3), 542–575. https://doi.org/10.1037/0033-2909.95.3.542

Diener, E., & Biswas-Diener, R. (2008). *Happiness: Unlocking the mysteries of psychological wealth*. Wiley/Blackwell. https://doi.org/10.1002/9781444305159

Emmons, R. A. (2003). Personal goals, life meaning, and virtue: Wellsprings of a positive life. In C. L. M. Keyes & J. Haidt (Eds.), *Flourishing: Positive psychology and the life well-lived* (pp. 105–128). American Psychological Association.

Ford, T., Lipson, J., & Miller, L. (2023). Spiritually grounded character: A latent profile analysis. *Frontiers in Psychology*, 13, Article 1061416. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1061416

Fredrickson, B. L. (2001). The role of positive emotions in positive psychology: The broaden-and-build theory of positive emotions. *American Psychologist*, 56(3), 218–226. https://doi.org/10.1037/0003-066X.56.3.218

Heintz, S., & Ruch, W. (2022). Cross-sectional age differences in 24 character strengths: Five meta-analyses from early adolescence to late adulthood. *The Journal of Positive Psychology*, 17(3), 356–374. https://doi.org/10.1080/17439760.2021.1871938

Karskanova, S. V. (2011). Questionnaire "Scales of psychological well-being" by C. Ryff: Process and results of adaptation. *Applied Psychology and Social Work*, 1, 1–10 [in Ukrainian].

Laptieva, H. (2025). Spiritual self-realisation of psychologists: Strong personality traits and developmental features. *Scientific Journal of Polonia University*, 70(3), 212–218. https://doi.org/10.23856/7027

Laptieva, H., & Vlasova, O. (2022). Psychological factors of spiritual development and self realization of psychology students. *Socialization & Human Development: International Scientific Journal*, 4(1), 44–59. https://doi.org/10.37096/SHDISJ-22-1.1-0004

Lyubomirsky, S. (2007). *The how of happiness: A new approach to getting the life you want*. Penguin Press.

Niemiec, R. M., Russo-Netzer, P., & Pargament, K. I. (2020). The decoding of the human spirit: A synergy of spirituality and character strengths toward wholeness. *Frontiers in Psychology*, 11, Article 2040. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.02040

Peterson, C., & Seligman, M. E. P. (2004). *Character strengths and virtues: A handbook and classification*. Oxford University Press; American Psychological Association.

Pomytkin, E., & Pomytkina, L. (2021). Dukhovne probudzhennia yak vershynna potreba osobystosti [Spiritual awakening as a peak need of a personality]. *Dukhovnist Osobystosti: Metodolohiia, Teoriia i Praktyka*, 1(2), 137–148 [in Ukrainian]. https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-101-2_1-137-148

Seligman, M. E. P. (2002). *Authentic happiness: Using the new positive psychology to realize your potential for lasting fulfillment*. Free Press.

Seligman, M. E. P. (2011). *Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being*. Free Press.

Serdiuk, L. Z., Danyliuk, I. V., Turban, V. V., Penkova, O. I., & Volodarska, N. D. (2021Self-determination of psychological well-being of personality (L. Z. Serdiuk, Ed.). Viktoria Kundelska Publisher [in Ukrainian].

Sisk, D. A. (2015). Spiritual intelligence: Developing higher consciousness revisited. *Gifted Education International*, 32(3), 194–208. https://doi.org/10.1177/0261429415602567

Snyder, C. R. (2002). Target article: Hope theory: Rainbows in the mind. *Psychological Inquiry*, 13(4), 249–275. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1304_01

Vlasova, O., & Kovalenko, V. (2024). The relationship between attachment type and signature character strengths of young Ukrainian women. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Social Work,* 1(9) [in Ukrainian]. https://doi.org/10.17721/ 2616-7786.2023/9-1/8

Отримано редакцією журналу / Received: 25.05.26
Схвалено до друку / Accepted: 15.07.26
Опубліковано / Published: 16.07.26

Olena VLASOVA, DSc (Psychol.), Prof.
ORCID ID: 0000-0002-9894-0038
e-mail: olenavlasova@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Halyna LAPTIEVA, Master of Arts, Assist.
ORCID ID: 0000-0002-5045-6909
e-mail: halyna.laptieva@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

FACTORS OF SPIRITUAL SELF-REALIZATION OF FUTURE PSYCHOLOGISTS

Background. ***The study of factors of spiritual self-realization of future psychologists is important for understanding external and internal resources that can enhance the level of spiritual self-realization and reflect the positive potential of the individual. The purpose of the work is to empirically identify factors that determine the features of spiritual self-realization of future psychologists.***

Methods. ***The work uses a complex of psychodiagnostic methods: tools for assessing socio-demographic characteristics; "Questionnaire for studying the process of spiritual self-realization of student youth" (E. Pomytkin); Methodology "Spiritual potential of the individual" (E. Pomytkin); "Test of meaning-life orientations" (S. Maddi); "Test of emotional intelligence" (N. Hall); Questionnaire "Psychological Well-Being Scale" (K. Ryff, adaptation of S. Karskanova); "Questionnaire of the Type of Orientation of the Personality of a Practical Psychologist" (T. Danilova), Questionnaire "Values in Action Inventory of Strengths" (C. Peterson, M. Seligman, adaptation of O. Vlasova, H. Laptieva) and "Dispositional Hope Scale" (C. Snyder, adaptation of O. Vlasova, H. Laptieva). For statistical processing, Pearson's correlation analysis, χ^2 criterion and multiple regression were used.***

The empirical base of the study was 217 people aged 16 to 25 years. The sample was formed from students of the specialty "Psychology" and "Practical Psychology" studying in higher education institutions in the cities of Kyiv and Ternopil.

Results. ***A statistically significant relationship was found between age and the level of spiritual self-realization of future psychologists ($\chi^2 = 217.550$, $p < 0.001$), as well as between the specialty/conditions of educational and professional socialization ($\chi^2 = 54.083$, $p < 0.001$), which are socio-demographic factors. Spiritual self-realization is influenced by semantic factors: the fact of reflection on spiritual activity ($\chi^2 = 107.879$, $p < 0.001$), the state of its implementation ($\chi^2 = 45.714$, $p < 0.005$) and the directions of spiritually-oriented activity ($\chi^2 = 223.619$, $p < 0.001$). Among the value factors, the following were identified: hope (0,360), resourcefulness (0,284), justice (0,277) and love of knowledge (0,193). In general, value factors explain 59% of the variability in spiritual self-realization of future psychologists.***

Conclusions. ***The paper justifies the need for the systematic integration of spiritual and values-based competence into the educational process by developing and implementing a program of psychological and pedagogical support aimed at fostering meaningful resources and strong character traits in future professionals.***

Keywords: ***spiritual self-realization, strengths, strong character traits, socio-demographic factors, semantic factors, value factors, future psychologists.***

Декларація про генеративний штучний інтелект та технології, що використовують штучний інтелект. Під час підготовки цієї статті автори використовували GPT-5.4 для пошуку наукових джерел. Після використання цього інструмента автори перевірили та проаналізували запропоновані джерела.

Declaration of Generative AI and AI-Assisted Technologies During the preparation of this work, the authors used GPT-5.4 to search for scientific literature. Following the use of this tool, the authors reviewed, verified, and analyzed the suggested sources.

Етична декларація. Дослідження схвалено Етичною комісією ГО "Українська асоціація психології освіти та розвитку" (протокол № 1 від 30.04.2026). Усі учасники дослідження надали письмову інформовану згоду на участь та публікацію отриманих даних. Автори гарантують повну анонімність та конфіденційність персональної інформації.

Ethical Statement The study was approved by the Ethics Committee of the Public Organization "Ukrainian Association of Educational and Developmental Psychology" (Protocol № 1 dated April 30, 2026). All study participants provided written informed consent for their participation and the publication of the obtained data. The authors guarantee full anonymity and confidentiality of personal information.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.